

BALIKESİR ÇEPNİLERİ VE AĞIZ ÖZELLİKLERİ

Hüseyin Kahraman MUTLU*

ÖZET

Çepniler, Türklerin 24 Oğuz boyundan birisi olup günümüzde de Avşarlarla birlikte bu boy adıyla yaşamaya devam etmektedirler. Balıkesir Çepnilerinin bu günde yerleşim yerlerine genellikle İç Anadolu topraklarından geldikleri düşünülmektedir. Ağız özelliklerine bakıldığında Çukurova ve İç Anadolu ağızlarıyla olan benzerlikleri bu yakınlığı daha da güçlendirmektedir. Bugün daha çok Karadeniz bölgesindeki nüfuslarıyla ön plana çıkan Çepnilerin, Anadolu'nun birçok yerinde bulundukları araştırıldıkça görülmektedir.

Balıkesir ili sınırları içerisinde Yörükler, Manavlar, Türkmenlerle birlikte dördüncü ana ağız grubunu meydana getiren Çepnilerin, dil özellikleri bakımından bu ana ağız grupları içerisinde Türkmen ağızlarına daha yakın oldukları görülür.

Anahtar Kelimeler: Çepni, Anadolu Ağızları, Ses Bilgisi, Balıkesir

BALIKESIR CEPNIES AND THEIR ACCENT PROPERTIES

ABSTRACT

Cepnies, one of the 24 clans of Oguz Turks, are a community who preserve their clan's name until today. Cepnies are located in Balıkesir which is thought as they came their actual settlement place from Cukurova and interior Anatolia. As their accent properties examined, similarities between Cukurova and interior Anatolia accents have strengthen this proximity. Cepnies mainly prominence by their population in Karadeniz region are

---

* Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Yeni Türk Dili Bilim Dalı,
cimenalan@hotmail.com

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

found to be located in many places of Anatolia when investigated.

Together with Yoruks, Manavs and Turrmens, Cepnies 4 main accent group and among these main accent groups they are more close to Turkmen accent according to their language properties.

Key Words: Cepni, Anatolia Local Dialects, Phonetics, Balikesir.

I. Giriş

Çepni, "Nerede düşman görse derhal savaşır" anlamına gelen Türkçe bir kelimedir. Bu kelimenin temsil ettiği boyun arması "sungur" kuşudur (Sümer, 1992:169).

Çepniler, Avşarlarla birlikte günümüze kadar kendi boy adını muhafaza edebilmiş iki Oğuz boyundan birisidir. Günümüzde Türkiye sınırları içerisinde özellikle Karadeniz bölgesinde yoğun bir şekilde yaşayan Çepniler, Balıkesir sınırları içerisinde de özellikle iç kesimlerde azımsanamayacak bir nüfus oranına sahiptir.

Ağız özellikleri açısından daha çok Çukurova ve İç Anadolu ağızlarına yakın olan Çepni ağzının, Balıkesir'deki diğer ağızlardan Türkmen ağızlarına daha yakın olduğu görülmektedir.

Bu çalışmada Balıkesir Çepnilerinin tarihî geçmişleri ve ağız özellikleri üzerinde durulacaktır. Ağız özellikleri sadece "Ses Bilgisi" açısından tanıtılmaya çalışılacaktır. Bu bölümdeki örnekler, hazırlamış olduğumuz "Balıkesir İli Ağızları" adlı doktora tezimizden alınmıştır.

II. Balıkesir Çepnileri Tarihçesi

Çepniler, Anadolu'nun bir Türk yurdu hâline gelmesinde önderlik yapmış Oğuz boylarındandır. Baba İshak Türkmenlerinin 1240 yılındaki isyani ve Moğol baskısı, bu boyun Anadolu'da çok geniş bir coğrafyaya yayılmasında rol oynamıştır. Anadoludaki yayılma alanları kuzeyde, doğu-batı doğrultusunda Yukarı Kelkit'ten Bursa ve Kocaeli'ne kadar uzanır. Güneyde, yine doğu-batı yönünde Gaziantep, Adana, Ankara, Aydın ve Manisa dolayları yerleşme alanlarının yoğun olduğu yerlerdir.

Sümer (1992:241), 16. asırda mufassal tahrir defterlerine göre, yer adı olarak Sivas'ta, Zile ile Akdağmadeni arasında 3, Amasya'da 1, Bozok'ta (Yozgat) 1, Ankara'da 1, Çankırı'da 1, Çorum'da 3, Kastamonu'da 5, Bolu'da 5, Bursa Sancağı'nda 5,

Kocaeli’nde 1 ve Balıkesir’de 1 adet yer adının Çepni adını taşığını belirtir.

Çepniler Karadeniz’de ilk olarak Sinop çevresinde görülür. Selçuklu tarihçisi İbni Bîbî, 1277 yılında Sinop’a saldıran Trabzon Rum İmparatorluğu kuvvetlerinin geri püskürtüldüğünü bildirir. Sinop’tan sonra Samsun ve Trabzon’a doğru ilerleyen Çepniler, 1280-1297 yılları arasında Trabzon Rum İmparatoru II. John zamanında Samsun’un doğusundan Ünye dahil olmak üzere buradaki toprakları ele geçirmişlerdir. Fethedilen bu bölgeye bir Çepni beyi olan Bayram Bey’den dolayı “Bayramlı Canik”i adı verilmiştir. Ordu ve Giresun topraklarının da Çepniler tarafından fethedilmesi üzerine bu bölgelere yoğun bir Türk nüfusu yerleştirilir. Bu Türk nüfusu başta Çepniler olmak üzere Eymür, Avşar, Karkin, Bayındır, Yüreğir, Alayuntlu ve İğdır boyalarındandır (Sümer, 1992:244).

16. asırda Canik ve Trabzon’da yaşayan Anadolu Çepnilerinin çoğunluğu yerleşik hayatı geçmişlerdir. Bu asırda yaşayan Osmanlı coğrafyacısı Âşık Mehmet, 16. asır sonrasında yazdığı Menazir’ül-Avalim adlı eserinde, Trabzon ve civarında yaşayan halkın önemli bir bölümünün Çepnilerden olduğunu ve bölgenin batı ve güneyindeki dağlara “Çepni Dağları” denildiğini belirtir (Sümer, 1992:246).

Trabzon Çepnilerinden olan ve başlarında İlaldi Bey’in bulunduğu Çepnilerden bir kısmı, Uzun Hasan Bey zamanında Akkoyunlu hizmetine girer. Akkoyunlulardan sonra Safevi devletinde görev alan Çepniler, “korucu” denilen hassa ordusunda bulunmuşlardır (Sümer, 1992:244).

16. asırda Anadolu’da Çepnilere ait 43 yer adı bulunmaktadır. Bu yer adlarının bulunduğu liste aşağıdaki tabloda sunulmuştur (Sümer, 1992:317):

Tablo 1: 16. Asır Anadoludaki Çepni Yerleşim Yerleri

Sancağı	Kazası	Vergi Nüfusu
Akşehir	Doğan-Hisarı	54
Amasya	Ladık	41
Ankara	Yabanabad	31
Beğşehir	Göçü (Kuşaklı)	45
Bolu	Bolu	129
	Gerede	24
	Mudurnu	54
		49

		7
Bozok	Emlak	26
Canik	Bayramlu (Satılmış)	8
	Bayramlu	31
		13
Çorum	-	20
	Osmancık	23
Hüdavendigar	Kete	24
	Aydincık	13
	Temrezler	-
	Behram	38
		25
İç İl	Mut	51
Kara Hisarı Sahib	Sandıklı	11
	Bolvadin	34
Karasi	Giresun (Savaştepe)	11
Kastamonu	Ayandon	34
		37
		14
		48
		37
Kayseriyye	Kibar-Ezmak	-
Kengiri	Tosya	41
Koca İli	Kandırı	13
Konya	Aladağ	14
		58
Maraş	Elbistan	-
Sivas	Sivas	142
		-
		80
Sultanönü	İnönü	47
Trabzon	Kürtün	16
	-	-

16. asırda Çepni boyu, Halep Türkmenleri, Ulu Yörük, Trabzon bölgesi, Dulkadirli, Bozok, Adana, At Çeken, Koçhisar, Hamid, Çorum ve İran'da görülür.

Kanunî döneminde Halep Türkmenleri arasında görülen Çepni oymağı üç kola ayrılmıştır.

Birinci kol Rumkale yöresinde (Gaziantep / Yavuzeli) yerleşen Çepnileridir. İkinci kol ise Antakya'nın kuzeyindeki Gündüzlü kasabasında; üçüncü kol da daha doğuda bulunmaktadır. Son iki Çepni kolu "Başım Kızdılu Çepni" veya "Başım Kızdılı Çepni" olarak da bilinmektedir (Sümer, 1992:245).

Gaziantep / Rumkale'de yaşayan birinci kola yerleşik düzene geçmesinden dolayı "Oturak Çepni" adı verilmiştir. Rumkale'deki Çepniler 1690 yılında Avusturya Seferi'ne çağrılmıştır. 1691 yılında Rakka'da iskan edilmeleri emredilen Çepni oymaklarından birisi bu Çepnilerdir. Diğer oymak Ankara'nın Keskin ilçesinde yaşayan Bozulus Türkmenleri içerisindeki Çepni oymağıdır. Rakka iskânı sırasında "Kantemir Çepnisi" olarak bahsedilen Çepni oymağı bu oymaktır.

Diğer Türk oymaklarıyla birlikte Rakka'dan iki defa kaçan bu Çepni oymağı, 1728 yılındaki ikinci kaçışı sonunda Manisa'nın Turgutlu ve İzmir'in Bergama ilçelerine yerleşmiştir. Kantemir Çepnileri, daha önce bu coğrafyaya gelen "Başım Kızdı" Çepnileriyle buluşarak bugün dahi Balıkesir, Bergama, Manisa ve Aydın illerinde yaşamaya devam etmektedir (Sümer, 1992:245).

15. ve 16. asır Trabzon sancağı tahrir defterlerine göre Trabzon civarında Çepnilerin yaşadıkları yerlere "Vilayet-i Çepni" adı verilmiştir. Buraları Giresun, Torul ve Görele arasındaki yerlerdir. Kürtün ise tamamıyla Çepnilere ait bir yerleşim merkezidir. Bununla birlikte Torul - Trabzon ve Vakfıkebir arasındaki bölgelerde de Çepniler bulunmaktadır. Çepnilerin Rize civarlarına yerleşmeleri ise daha sonra gerçekleşmiştir (Sümer, 1992:246).

Trabzon yoresinden başka Dulkadirli Beyliği içerisinde 34 vergi nüfusu bir Çepni oymağı bulunmaktadır. 16. asırda 42 vergi nüfuslu küçük bir Çepni oymağı, Bozok sınırları içerisinde görülür. Aynı bölgede Çepni adında bir köy vardır. 16. asırındaki diğer bir kayıt da Adana'dadır. Bu oymak Adana'nın Sarıçam yöresinde yaşamaktadır (Sümer, 1992:247).

Anadolu'da Çepnilerden bir kısmı Ulu Yörük cemaati içerisinde Zile ile Akdağ Mağdeni arasında bulunan Çekerek Suyu etrafında görülür. Bu Çepniler Kelkit boylarından buraya gelmişlerdir.

Bu grup daha sonra 17. asırda Moğollardan kalma Çungarlar ile birlikte Sivas'a yerleşmiştir.

16. asırdaki diğer bir Çepni topluluğu da Atçeken cemaati içerisinde görülür. Konya bölgesinde görülen bu Çepni topluluğundan birinci kol, I. Selim döneminde Eski İl kazasına bağlı 6 köyde yaşamaktadır. Bu köyler Çanak, Duzmüs, Arik Ardı, Elgen Argı, Alihan ve Argı köyleridir. İkinci kol ise Turgut yöresindeki Bayırca Kuyu, Çukur Hisar ve Duraklı adlı köylerde bulunmaktadır. Konya yöresindeki üçüncü kol ise Turgut kazasındaki oymaktan ayrılan ve Karaman'ın batısındaki Mahmutlar kazasına bağlı Abbas, Hisar, Pazarcık ve Susuzca köyleridir.

16. asırda Çepni oymaklarından diğer bir kısmı da Koç Hisar Sancağı'nda görülür. Koç Hisar Sancağına İç İl ve Adana bölgelerinden gelmişlerdir. Bu oymaklardan "Urun Guş" adını taşıyanı Adana'nın Sarıçam yöresindendir. Yine bu asırda Hamid (Isparta) Sancağıının Göl Hisar ilçesinde 70 vergi nüfuslu bir Çepni oymağı bulunur (Sümer, 1992:248).

Anadolu sahası dışında İran'da görülen Çepni oymakları, köken olarak Trabzon ve Canik Çepnilerine dayanır. Daha önce Yeni İl (Sivas) reyası içerisinde görülen bazı Çepni oymakları ise vergiden kurtulmak için bulundukları yerden ayrılarak Menteşe, Sığacık, Hamit, Teke ve Alaiye sancaklarına kaçılmışlardır (Sümer, 1992:248).

Türkiyedeki Çepniler mezhep olarak Alevi ve Sünni olarak ikiye ayrılmaktadır. Günümüzde Sünni mezhebine mensup Çepniler çoğunlukla Karadeniz bölgesinde; Alevi olanlar ise Akdeniz ve Ege bölgelerinde bulunmaktadır.

Balıkesir sınırları içerisinde yaşayan Çepnilerin tamamı Alevi mezhebine mensuptur. Hacı Bektaş Veli vefat ederken müritlerinden Barak Baba'yı Karesi'ye bağlı Boğadiç'a (Bigadiç) göndermiş olması bu bölgede daha önce de Çepnilerin bulunduğu göstermektedir (Ayhan, 1999:116).

Balıkesir yöresinde yaşayan Çepniler ile ilgili olarak ilk sınıflandırma bir liste hâlinde İsmail Hakkı Kadıoğlu tarafından yapılmıştır (Kadıoğlu, 1935:23-24).

Tablo 2: Günümüzde Balıkesir'deki Çepni Yerleşim Yerleri

Köy Adı	Kazası	Nahiyesi	Oymak Adı
Akyar	Balıkesir	Çağış	Eyne Hocalı
Yumruklu Çepni	Balıkesir	Adalı	Eyne Hocalı
İn Kaya (Sazcılar)	Balıkesir	Pamukçu	Eyne Hocalı
Koz Pınarı	Balıkesir	Bigadiç	Eyne Hocalı
İl Yapan	Balıkesir	Bigadiç	Eyne Hocalı
Kuşkaya	Balıkesir	Konakpınar	Eyne Hocalı
Soğanbüyü	Balıkesir	İvrindi	Yalınayak
Delikliteş	Balıkesir	Bakacak	Yalınayak
Değirmendere	Balya	Orhanlar	Yalınayak
DanaVeli	Süsügürlik	Ömerköy	Yalınayak
Gökçe Ören	Süsügürlik	Ömerköy	Yalınayak
Kocabük	Balya	-	Yalınayak
Güvem Çepni	Balıkesir	Çağış	İlyaslı
Bahçedere	Balıkesir	Küpeler	Karalar
Cukur Hüseyin	Balıkesir	Küpeler	Karalar
Karamanlar	Balıkesir	Küpeler	Karalar
Dübecik	Balıkesir	Küpeler	Karalar
Kabaklıdere (Söğütkır)	Balıkesir	Balıkesir	Karalar
Çiniler Alanı (Çoraklı)	Balıkesir	Küpeler	Karalar
OrtaMandıra (KaraGedik)	Balıkesir	Küpeler	Karalar
Koru	Balıkesir	-	Karalar
Çiftlik	Balıkesir	-	Karalar
Kanlı Kavak	Balıkesir	Çağış	Garılı
Malkaya	Sındırğı	Gölcük	Evcî
Macarlar	Balıkesir	Pamukçu	Avanlar
Armutlu	Balıkesir	Kepsut	Nusratlı
Kapaklı	Bandırma	Manyas	Nusratlı
Kale Bayırı Hamamlı	Bandırma	Şevketiye	Nusratlı
Söğütlü	Balıkesir	Kepsut	Nusratlı

Bunlar dışında “Muçular” isminde bir aileye mensup 10 -12 hane Balıkesir’in Kozpinar köyünde, geri kalanları Soma’ya bağlı Karaçam ve Akhisar’ın Büyük Oba köylerinde bulunmaktadır. Ayrıca Balıkesir Çepnilerinin kendilerine ait bir de gizli dilleri mevcuttur (Kadıoğlu, 1935:13).

Balıkesirden başka günümüzde (Ayhan, 1999:140) Ege bölgesindeki Çepnilerin dağılımını gösteren tablo şu şekildedir:

Tablo 3: Ege Bölgesindeki Çepni Yerleşim Yerleri

Köy Adı	İl / İlçe	Açıklama
Kara Çitlenbik	İzmir / Bergama	Karaçitlenbik Köyü Yunan işgalii sırasında yakıldığı için dağılmıştır.
Sarıdere		
Narlıca		
Tepeköy		
Piynay Köy (Pıynal Köy)		
Pınar		
Deliktaş		
Yalnızev		
Büyükoba		
Hamza Baba	İzmir / Kemal Paşa	
Zeamet		
Çepni Harmandalı	Manisa	
Çepni Muradiye		
Kemikli Dere		
Tırkeş		
Sünnetçiler	Manisa / Akhisar	
Yatağan		
Çepnibektaş	Manisa/ Turgutlu	
Çepnidere		
Gökgedik		
Karaçam	Manisa / Soma	
Ularca		
Arpaseki		
Almadere		

Terziler	Aydın	
Sofular	Aydın / Söke	
Helvacılar		
Çayırhisar (Çaybaşı)	Aydın / Tire	

III. Ağız (Dil) Özellikleri

1. Ünlüler ve Ünlü Çeşitleri

Balıkesir Çepni ağzında Türkiye Türkçesi yazı diline göre farklılık gösteren başlıca ünlüler **ä, ó, ú, è** ünlüleridir.

ä ünlüsü

Açık e; normal e ünlüsünden daha açık, e ile a arasında bir ünlüdür. e > ä değişmesiyle oluşmaktadır.

büzmeli “büzmeli” (II.1.9), işlemeli “işlemeli” (II.1.276). ämmä “ama” (II.4.102), yädida “yedide” (II.8.20)

ó ünlüsü

ö - o arası geniş, yuvarlak ve yarı kalın bir ünlüdür. Çepni ağzında karakteristik olarak görülen bu ünlü, genellikle ö ünlüsünden o ünlüsüne değişme (ö > o) sırasında ortaya çıkmaktadır.

Ön damak k, g ünsüzleri ile başlayan ve ilk hecesinde ö ünlüsü bulunduran kelimeler, bu ünlünin görüldüğü yerlerdir.

cóker “cóker” (II.12.80), góce “góce” (II.12.72), góñlümden “gónlümden” (II.3.139). Alıntı kelimelerden kóy “köy” (II.8.1), górdese “Górdes’e” (II.4.71) örneklerinde görülür.

ú ünlüsü

ü - u arası yarı kalın, dar ve yuvarlak bir ünlüdür. ü > u değişimi sonucunda ortaya çıkan bu ünlü, ó ünlüsünde olduğu gibi daha çok g ve k ön damak ünsüzleriyle başlayan ve ilk hecesinde ü ünlüsü bulunan kelimelerde görülür. Bu ünlü de Çepni ağzında karakteristiktir.

bugún “bugün” (II.10.108), góccuK “küçük” (II.4.147), gódemem “gödemem” (II.3.137), gúnde “günde” (II.3.11), góndüz “gündüz” (II.5.120), öküzünen “öküz ile” (II.4.105), sürgú “sürgü” (II.4.89), türküyü “TÜRKÜYÜ” (II.4.40), kúF “küf” (II.4.85).

Alıntı kelimelerde ise, gürbeynen “gübreyle” (II.9.257), kúpe “küpe” (II.5.35), dúvled “devlet” (II.3.78) örneklerinde görülmektedir.

é ünlüsü

Kapalı e; e - i arası ince, düz ve yarı daralmış bir ünlüdür. e > i değişmesi sırasında ortaya çıkan ve diğer Anadolu ağızlarında da görülen bu sesin, bazı Türkçe kelimelerde eski şekillerin devamı olduğu hakkında çeşitli görüşler bulunmaktadır.

Çepni ağızlarında örnekleri şunlardır: béklenmez (II.1.21), bélinde “belinde” (II.1.51), bén “ben” (II.3.108), éve “eve” (II.1.51), éveli “eveli” (II.3.97), gélélim “gelelim” (II.9.234), értesi “ertesi” (II.3.163), içéller “icerler” (II.7.48), téKnelerde “teknelerde” (II.5.15).

ènebilir “inebilir” (II.9.10), édiliyudu (II.6.28), vér (II.8.56), yédirir “yedirir” (II.3.32) örnekleri ise eski şekillerin devamı olmalıdır.

1.2. Uzun Ünlüler

Çalışmamızda Balıkesir Çepni ağızındaki yalnız birincil (aslı) uzun ünlüler üzerinde durulacaktır.

1.2.1. Birincil (Aslı) Ünlü Uzunlukları¹

Eski Türkçede bazı birincil ünlü uzunluklarının varlığı bilinmektedir.² Bunlardan bazıları Türkçenin tarihî veya modern lehçelerinde kullanılagelmesine rağmen Türkiye Türkçesi yazı dilinde kaybolmuştur.

Anadolu ağızlarında ise bu uzunlukların yer yer korunduğu görülmektedir. Balıkesir Çepni ağızında tespit ettiğimiz aslı ünlü uzunlukları, kelime tabanlarında ilk hecede ve bazı eklerde olmak üzere iki bölümde ele alınmıştır.

1.2.1.1. İlk Hecedeki Ünlü Uzunlukları

ā ünlüsü

tāniyī³ “tanıyor” (II.5.188), yāTdīm⁴ “yattığım” (II.1.37), yāhiyu “yakıyor” (II.6.54), yayıldı “yayıldı” (II.8.9)

¹ Geniş bilgi için bkz. Ligeti, 1942:82-94; Korkmaz, 1995:443-458; Korkmaz, 1995b:197-203; Tekin, 1995:86-96.

² āb > av, āç- >acık-, bār > var, bēş > beş, öt > od “ates”, üç > üç, sūt > süt, yōk > yok vb. (Korkmaz, 2003:221).

³ Kirgızcada birincil uzunluklar: tāni- “tanımak” (Tekin, 1995:56).

⁴ yāt- “yatmak” (Küt. Uş. 25-21) (Korkmaz, 1994:21).

İ Ünlüsü

yīkallar⁵ “yíkarlar” (II.12.119)

1.2.1.2. Eklerdeki Ünlü Uzunlukları**+lā - , +lē- İsimden Fiil Yapım Eki**

haşlārı᷇ “haşlarız” (II.11.20), toPlārı᷇ “toplaraız” (II.11.20)

+lär Çokluk Eki

Bu uzunluk isimden isim yapma lā- ekindeki uzunluktan bulaşma yoluyla ortaya çıkmış olmalıdır:

masalārı “masaları” (II.5.98)

1.2.1.3. Alıntı Kelimelerdeki Ünlü Uzunluklarının Kısaltması

Türkiye Türkçesi yazı dilinde uzun olarak telaffuz edilirken Çepni ağızında normal sürelerine dönen ünlüler şunlardır:

ā > a

Çepni ağızlarında ön, iç ve son seslerde yaygın bir şekilde görülür. adede “adete” (II.3.58), aşı᷇ “aşık” (II.1.30), bazı “bəzi” (II.1.6), cenazayı “cenəzeyi” (II.12.146), ǵalibe “gāliba” (II.1.123), hana “hāne” (II.8.48), hayatım “hayātım” (II.1.29)

ā > e

aleTdin “alāttin” (II.4.108), edet “ādet” (II.12.133), elemden “ālemden” (II.1.299), entereynen “entāriyle” (II.1.13)

ī > i

haziniyi “hazīneyi” (II.9.201), idamlī “īdamlı” (II.9.138), ilan “īlan” (II.9.209), imanīn “īmanın” (II.1.208), itibariyla “ītibariyla” (II.7.57)

---

⁵ Özbekçede birincil uzunluklar: Buh. yū- “yíkamak” : MK yū- , Türkm. yuv- < * yū- (Tekin, 1995:52); yāka- “yíkamak” (37 / 25, 46-2 / 86) (Gülensoy, 1988:26).

1.3 Ünlü Değişmeleri

1.3.1. Ünlü Kalınlaşması

1.3.1.1. Ünlü Kalınlaşmasıyla Meydana Gelen Dil Uyumu

Çepni ağzında ünlü kalınlaşmasıyla meydana gelen dil uyumu, kelime tabanlarında ve ek-fiil, ek, bağlaç ve edatlarda olmak üzere iki bölümde incelenmiştir.

1.3.1.1.1. Kelime Tabanlarında Ünlü Kalınlaşmasıyla Meydana Gelen Dil Uyumu

Balıkesir Çepni ağzında ünlü kalınlaşmasıyla meydana gelen dil uyumu kelime tabanlarında yazı diline göre daha ileridir. Kelime tabanlarındaki bu uyum ilerleyici, gerileyici ve iki yönlü benzesmeler sonucunda meydana gelmektedir.

alatı “aleti” (II.12.63), alıdan “Ali’den” (II.10.44), āmaTlı “Ahmetli” (II.4.34), ataşa “ateşe” (II.7.19), amānet “emanet” (II.9.30), asbabı “esbabı” (II.12.129), barāber “beraber” (II.9.67), duşman “düşman” (II.10.35), amanatımı “emanetimi” (II.3.53), barabār “beraber” (II.3.160), pādişah “padişah” (II.9.11)

1.3.1.1.2. Ek-fiil, Ek, Bağlaç ve Edatlarda Ünlü Kalınlaşmasıyla Meydana Gelen Dil Uyumu

Ek-fiil

ğıtisa “kıt ise” (II.3.96), iñsanısañ “insan isen” (II.11.45), məciburusam “mecbur isem” (II.1.298), varısa “var ise” (II.12.28), arasıñdı “arasın idi” (II.4.167), çogudu “çok idi” (II.8.47), gərginidi “kargin idi” (II.4.139), normalidi “normal idi” (II.3.97), yandanımış “yandan imiş” (II.4.49)

Zarf-fiil eki : -ken

burdaykana “burdayken” (II.3.142), oluñan “olurken” (II.1.12), savırıñan “savururken” (II.4.113)

Aitlik eki : - ki

garışındañı “karşısındaki” (II.1.297), kiyimizdañı “kiyimizdakı” (II.3.2), sōnañınar “sonrakiler” (II.1.104), zamañkı “zamanki” (II.9.200)

Vasıta hali eki : -la(n)

çobancılınan “çobancılıkla” (II.4.144), gólayınan “kolayla” (II.3.80), rāzısıyna “rizasıyla” (II.3.46)

Bağlaç veya Edat “ki”

galmadı ki “kalmadı ki” (II.6.67), tanımiyın “tanımıyor ki” (II.4.118), yokğu “yok ki” (II.9.252), yoğunluğunu “yoktu ki” (II.3.96)

1.3.1.2. Ünlü Kalınlaşmasıyla Meydana Gelen Dil Uyumsuzluğu
1.3.1.2.1. Kelime Tabanlarında Ünlü Kalınlaşmasıyla Meydana Gelen Dil Uyumsuzluğu

Yazılı dilinde dil uyumunun görüldüğü bazı kelime tabanları Çepni ağzında uyum dışında kalmaktadır.

bilazzıK “bilezik” (II.8.53), eşgi “eski” (II.8.55), gider “gider” (II.8.65), güler “güler” (II.3.110), şındı “şimdi” (II.8.75), üzerinde “üzerinde” (II.7.84), yirma “yirmi” (II.7.148).

1.3.1.2.2. Eklerde Ünlü Kalınlaşmasıyla Meydana Gelen Dil Uyumsuzluğu
Görülen geçmiş zaman eki : -dı

Bu uyumsuzluk sadece Manyas'a bağlı bir Çepni köyü olan Kapaklı köyünde tespit edilmiştir.

su didık bu didık “su dedik bu dedik” (II.8.19)

Aitlik eki : - ki

Çepni ağzlarında tek örnekte tespit edilebilmiştir. şimdikini mi soruyuñ (II.2.24)

1.3.1.2.3. İnce Sıradan Kalın Sıraya Uyum Değişmesi

Bu örneklerden bir kısmının her iki şekli de kullanılmaktadır.

cıñgan “çingenе” (II.8.12), ciriti “ciriti” (II.10.142), cızamasaK “cızemezsek” (II.3.16), çi “çığ” (II.5.77), çiyna “çiğne” (II.9.247), güccüK “küçük” (II.4.147), şındı “şimdi” (II.12.12), yıldığıda “yedide” (II.8.20)

1.3.2. Ünlü İncelmesi
1.3.2.1. Ünlü İncelmesiyle Meydana Gelen Dil Uyumu
1.3.2.1.1. Kelime Tabanlarında Ünlü İncelmesiyle Meydana Gelen Dil Uyumu

Kelime tabanlarındaki bu uyum da ilerleyici, gerileyici ve iki yönlü benzeşmeler sonucunda meydana gelmektedir. İlerleyici

benzeşme ile meydana gelen dil uyumu alıntı kelimelerde daha yaygındır.

cellet “cellat” (II.9.147), emseller “emsaller” (II.5.148), evlet “evlat” (II.1.118), ġalibe “galiba” (II.9.205), hazırlen “haziran” (II.5.93), iñker “inkar” (II.1.307), dene “tane” (II.8.1), edet “adet” (II.12.133), elemden “alemden” (II.1.299), esgerlîni “askerliğini” (II.3.168), ķilesiK “klasik”(II.1.48), söhbeT “sohbet” (II.9.141), müsēb “müsâhip” (II.9.187), entereynen “entariyle” (II.1.13), veresete “verasete” (II.8.46), nezeketli “nezaketli” (II.2.46).

1.3.2.1.2. Ek, Bağlaç ve Edatlarda Ünlü İncelmesiyle Meydana Gelen Dil Uyumu

Şimdiki zaman eki : - yor

Türkiye Türkçesi yazı dilinde dil uyumunu bozan bu ekin, Balıkesir Çepni ağızlarında uyuma girdiği görülmektedir.

beyenmiyiz “beğenmiyoruz” (II.9.235), döküyük “döküyoruz” (II.2.53), döyüdün “dövüyordu” (II.4.184), getiriyik “getiriyoruz” (II.5.87), görmüyü “görmüyor” (II.1.175), gülüyü “gülüyör” (II.1.24), isdemiyi “istemiyor” (II.1.135), ölüyü “ölüyor” (II.9.79).

1.3.2.2. Ünlü İncelmesiyle Meydana Gelen Dil Uyumsuzluğu

Türkiye Türkçesi yazı dilinde dil uyuma giren bazı kelime tabanları Çepni ağızlarında uyumsuzluk göstermektedir.

1.3.2.2.1.Kelime Tabanlarında Ünlü İncelmesiyle Meydana Gelen Dil Uyumsuzluğu

Bu uyumsuzluklarından bir kısmı ekleşmeden sonra gerileyici benzeşme yoluyla oluşmuştur.

arpé_i “arpayı” (II.3.75), bazlame_i “bazlamayı” (II.8.83), budey “buğday” (II.12.77)

Alıntı kelime tabanlarında meydana gelen uyumsuzluklar ise şunlardır: alekeyi “alakayı” (II.7.149), balle “balya” (II.4.120), ehbablarına “ahbaplarına” (II.6.70), erâzimiz “arazimiz” (II.8.47), felan (II.12.87), ġâri “gayrı” (II.4.109), mânesi “manası” (II.9.103), normel “normal” (II.10.51).

1.3.2.2.2. Eklerde Ünlü İncelmesiyle Meydana Gelen Dil Uyumsuzluğu

Balıkesir Çepni ağızlarında sadece şimdiki zaman ekinin kullanımları sırasında görülmektedir.

atılı “atıyorlar” (II.3.58), çıkışlıK “çıkarıyoruz” (III.7.12), olı “oluyor” (II.3.36), gatım “katıyorum” (II.7.14), gaynatım “kaynatıyorum” (II.7.111), gurtarı “kurtarıyor” (II.4.101), yakım “yakıyorum” (II.7.109), yaşı “yaşıyor” (II.3.85).

1.3.2.3. Kalın Sıradan İnce Sıraya Uyum Değişmesi

Daha önce kalın sıralı iken ince sıraya geçen ve dil uyumunun bozulmadığı kelimelerdeki değişimelerdir. Bu değişmenin görüldüğü kelimelerden bir kısmının her iki şekli de ağız bölgesinde kullanılmaktadır.⁶

çömeK “çomak” (II.5.134), müteşliK “muhtaçlık” (II.12.16), felen (II.12.77), hüdüTdür “huduttur” (II.8.10), sēt “saat” (II.12.90)

1.3.3. Tarihî Şekillerin Görüldüğü Örnekler

Balıkesir Çepni ağızında yazı dilinden farklı olarak, ünlülerin eski biçimleriyle kullanıldıkları örnekler ve bu ünlüler şunlardır:

a’lı şekiller

dayzā “teyze” (II.7.41), (TS “dayıza, dayaza, diyeze, tayaza, tayıza ‘teyze’ ” II.1030).

e’li şekiller

eşidişime “işişişime” (II.9.104), (DLT “eşit-” I.508-2 / ETG “äşit-, aşid-, işit-, işid-, eşit- ‘işitmek’ ” s. 265);

eyi “iyi” (II.1.118), (DLT “edhgü” I.34-11, II.153-14, III.43-20 / ETG “ädhgü,”

“edhgü” s. 263 / TS “eyü, iyü, eyi” III.1595);

geyyoduğ “giyyorduk”(II.1.9), (DLT “ kedh-, ket- ‘giymek’ ” II.296-3, II.296-1 / ETG “käd-, kädil-, kätil- “giymek, giyilmek” s. 279 / TS “geymek” III.1681).

o’lu şekiller

yokardan “yukarıdan” (II.4.156), (DLT “yokar, yokaru” I.142-15, II.4-14 / ETG “yoçaru” s.312);

---

⁶ bk. Bangoğlu, 2004:100.

ö'lü şekiller

övey “üvey” (II.21.283), (DLT “ögey” I.310-22);

yörüTdüler “yürüttüler” (II.3.73), (DLT “yorı- , yor- ‘yürümek” III.87-23, I.456-1 / ETG “yorı-, yor-, yorri-, yuorri- ‘yürümek’ ” s. 312);

i'li şekiller

didiniñ “dediğinin” (II.4.168), (DLT “ti-” III.231-2 / ETG “ti-, te- ” s. 299 / TS “dime” II.1159);

iTdi “etti” (II.3.168), (DLT “et-” I.171-28 / ETG “it-, ät-” s. 276 / TS “itmeli eylemek ‘edecek hale getirmek’ ” III.2129);

yimeti “yemeyi” (II.1.175), (DLT “yém ‘azık, yemek, taam’ ” I.480-17/ ETG “yi-, ye- ” s. 311 / TS “yimecük ‘yiyecek’ ” VI. 4602);

yirde “yerde” (II.4.3), (DLT “yér” I.15-4, II.68-5, III.4-16 / ETG “yır, yer” s. 311 / TS. “yır” VI.4606).

1.3.4. Ünlü Türemesi

1.3.4.1. Ön Seste Ünlü Türemesi

Ağız bölgesinde ön seste ünlü türemesi r, l gibi sürekli ünsüzler ile başlayan alıntı kelimelerde görülür.

l ünsüzü önünde türeme

ilân “leğen” (II.5.150), ilâzımsa “lazımsa” (II.8.61), ileçberlik “rençperlik” (II.6.58), ilazdan “lazdan” (II.12.48), ölüsger “rüzgar” (II.5.29)

r ünsüzü önünde türeme

ırafiK “refik” (II.5.182), ırämetlik “rahmetlik” (II.9.111), ırasdıK “rastık” (II.9.207), ıräzi “razi” (II.3.151), ireçberli “rençperliği” (II.3.7), örüzger “ruzgar” (II.4.114).

1.3.4.2. İç Seste Ünlü Türemesi

Genellikle alıntı ve yanyana gelmiş çift ünsüzlü kelimelerde görülür.

br arasında

ibirām “ibrahim” (II.8.26), bıravo “bravo” (II.9.87)

dr arasında

moderin “modern” (II.1.17)

sr arasında

masırafdır “masraflıdır”(II.1.212), nasıreddin “nasrettin” (II.4.152)

tr arasında

etiraflarda “etraflarda” (II.7.143), litre “litre” (II.4.148), metire “metre” (II.7.139), santurul “santral” (II.6.3), ekisdire “ekstra” (II.7.126), ǵadusdura “kadastro” (II.7.126)

zr arasında

hazireti “hazreti” (II.9.88)

ks arasında

ekisdire “ekstra” (II.7.126), löküs “lüks” (II.4.130)

fy arasında

afiyonu “afyonu” (II.9.246)

my arasında

kimyon “kimyon” (II.5.5)

cb arasında

meciburusam “mecbursam” (II.1.298)

1.3.4.3. Son Seste Ünlü Türemesi

Kelime tabanlarında son seste görülen ünlü türemeleri genellikle kişisel konuşma özelliklerinden kaynaklanmış olmalıdır.⁷

esasa “esas” (II.3.9), ǵadarı “kadar” (II.3.43)

1.3.4.4. Bazı Eklerin Sonunda Ünlü Türemesi

- madan ve - ǵan ve - ken zarf-fiil eklerinin sonunda görülmektedir.

durmadana “durmadan” (II.2.37), burdaykana “burdayken” (II.3.142), derkene “derken” (II.6.102), geçerkene “geçerken” (II.3.67)

---

⁷ bk. Ercilasun, 1983:98.

1.4. Ünsüzler

1.4.1. Ünsüz Çeşitleri

Balıkesir Çepni ağızlarında Türkiye Türkçesi yazı dilindeki 21 ana ünsüzden başka farklılık gösteren ünsüzler şunlardır:

g, k, h / ñ, l, v.

1.4.1. Gırtlak Ünsüzleri: Kalın sıradan kelimelerde ortaya çıkan bu ünsüzler arka damak kalın g, k ve h seslerine göre daha geride boğumlanırlar.

g ünsüzü: Daha çok Orta ve Doğu Anadolu ağızlarında görülen ve tonlu gırtlak patlayıcısı⁸ adı verilen g ünsüzüdür. Kalın, arka damak g sesine göre daha geride boğumlanır. Alıntı veya Türkçe kelimelerde görülmekte, genellikle ön seste, seyrek olarak da iç seste ortaya çıkmaktadır.

aga “aga” (II.4.24), bulguru (II.5.12), gâli “gayrı” (II.5.14), gayin “kayın” (II.2.28), gıl “kıl” (II.1.37), gırhında “kırkında” (II.3.39), girmizi (II.2.49), gışlık “kishlik” (II.5.1), golonya “kolonya” (II.5.153), goyun “koyun” (II.11.31)

k ünsüzü: Yine çoğunlukla Orta ve Doğu Anadolu Ağızlarında görülen bu ünsüz, bugünkü yaşayan bazı Türk lehçelerinde de gördüğümüz kalın ve tonsuz gırtlak k'sıdır. Kelimelerin ön, iç ve son seslerinde görülür.

ķadar (II.2.32), ķadın (II.2.12), ķapı (II.3.37), ķarşıda (II.4.1), ķışın (II.1.114), ķosķoslар (II.2.25), ķiyimizdaķı (II.3.2), aķdarılımyu (II.1.21), aķılli (II.1.153), aķıP (II.3.21), aķrabañ (II.1.149), arķaya (II.1.137), baķalım (II.3.7), baķira (II.5.13), toķaç (II.1.56)

h ünsüzü: hırıltılı ha sesi; sürekli, tonsuz bir gırtlak ünsüzüdür. k sesinin süreklileşmesiyle oluşmuştur.

aħılli “akılli” (II.1.168), aldiħ “aldık” (II.3.20), arħadaşıñña “arkadaşın” (II.4.9), baħħ “bak” (II.3.151), biraħ “birak” (II.1.44), doħanmas “dokunmaz” (II.3.45), ġorħardik “korkardik” (II.3.67), saTdiħ sattik” (II.3.19), soħulmaniñ “sokulmamin” (II.4.55), uyħunuñ “uykunun” (II.1.43), yoh “yok” (II.1.23)

1.4.2. Diğer Ünsüzler

ñ ünsüzü: İnce sıralı kelimelerde ön, kalın sıralı kelimelerde arka damakta ortaya çıkan, sürekli ve tonlu ñ geniz ünsüzüdür. Çepni

⁸ Korkmaz, 1994: 58.

ağzında çoğunlukla asli olmakla birlikte ğ, ḳ ve k ünsüzlerinin tesiriyle oluşmaktadır.

akbınarıñ “akpınarın” (II.4.67), arasıñdı “arasındı” (II.4.167), dedemgiliñ “dedemgilin” (II.9.63), maşınıga “maşinka” (II.7.88), soñra (II.3.86), unuñ “onun” (II.4.195)

r ünsüzü: Titrekliği biraz daha uzun ve üzerine basılarak söylenen, sürekli, tonlu bir r ünsüzüdür.

bindirrik “bindiririz” (II.3.54), kırmızı (II.3.59), misafirlerine (II.2.30), müslümannara (II.8.18), sağı (II.9.137), yazarı (II.8.17), yürruK “yoğururuz” (II.7.18), zurnayna (II.3.55)

1.4.2. Ünsüz Değişmeleri

1.4.2.1. Tonlulaşma

1.4.2.1.1. Ön Seste Tonlulaşma

k - > g -

Balıkesir Çepni ağızlarında Türkçe ve alıntı kelimelerdeki yazı dilinden farklı k > g tonlulaşması örnekleri şunlardır:

gişiniñ “kişinin” (II.4.94), güccük “küçük” (II.1.53)

ḳ - > ǵ -

Çepni ağızlarında yaygın olarak görülen bir tonlulaşmadır.

gavırma “kavurma” (II.5.142), gäytaridin “kayıtarıldı” (II.12.122), gázırsıñ “kazırsın” (II.6.47), ǵıldırıp “kıldırıp” (II.9.132), ǵiryık “kırıyoruz” (II.5.87), ǵırsal “kırsal” (II.4.99)

Alıntı kelimelerde görülen örnekleri şunlardır: gäve “kahve” (II.1.135), ǵavlınna “kavliyle” (II.3.48), ǵayboldu “kayboldu” (II.1.14), ǵayıtlı “kayıtlı” (II.1.124), ǵudüsde “kudüste” (II.3.86)

ḳ - > ǵ -

Balıkesir’de yalnız Çepni ağzında görülen bir tonlulaşma şeklidir. Arka damak ḳ sesinin tonlulaşarak ǵ girtlak sesine dönüşmesiyle (ḳ > ǵ) oluşur. Örnekleri şunlardır:

gapıdanisañ “kapıdan isen” (II.1.140), ǵar “kar” (II.4.138), ǵävi “kahve” (II.5.110), gaynar “kaynar” (II.6.110), ǵıl “kıl” (II.1.37), ǵırhında “kirkında” (II.3.39), ǵırılma “kırılma” (II.5.10)

t - > d -

Çepni ağızlarındaki yaygın bir tonlulaşma şeklidir. Yazı dilinden farklı t > d tonlulaşma örnekleri şunlardır:

dabaniñ “tabanın” (II.1.166), dadı “tadı” (II.1.31), dahısını “takısıñ” (II.5.105), daħar “takar” (II.5.105), dara “tara” (II.1.113), daraħ “tarak” (II.6.26), dašırsıñ “taşırsın” (II.1.312), dırnāñ “tırnağın” (II.12.35), dutar “tutar” (II.12.214), duTġun “tutkun” (II.6.40).

Alıntı kelimelerde görülen örnekleri şunlardır: dabanca “tabanca” (II.4.186), dene “tane” (II.8.1), desdiler “testiler” (II.4.178), dülbetinen “tūlbentle” (II.6.131).

p -> b -

Balıkesir Çepni ağızında Türkçe ve alıntı kelimelerdeki yazı dilinden farklı p > b tonlulaşma örnekleri şunlardır: biliç “piliç” (II.5.33), bişmiş “pişmiş” (II.5.3). Alıntı kelimelerde: bazara (II.12.113), baTlıcanı “patlıcanı” (II.11.18).

s -> z -

Yaygın olmayıp daha çok alıntı kelimelerde görülen bir tonlulaşma şeklidir. zalatasını “salatasını” (II.5.141), zePze “sebze” (II.3.128), zopanıñ “sopanın” (II.6.18)

ç -> c -

Seyrek görülen bir tonlulaşma şekli olup tamamı alıntı kelimelerde görülür. ceyiz “çeyiz” (II.6.126), cuKlata “çikolata” (II.5.153)

1.4.2.1.2. İç Seste Tonlulaşma

Balıkesir Çepni ağızında iç seste meydana gelen tonlulaşmalar, ön sestekiler kadar yaygın olmamakla birlikte yazı dilinden çok ileridedir.

- k ->- g -

Kelime tabanlarında ekleşme dışında doğrudan görülen k > g tonlulaşma örnekleri şunlardır: başga (II.1.23), daħga (II.3.16), faġat (II.1.87), muħaġaħ “muhakkak” (II.3.14) sıdġi (II.3.90).

Ekleşme sırasında meydana gelen k > g tonlulaşmaları: çağmamış (II.3.5), toPragli (II.9.175) örneklerinde görülür.

- k ->- g -

asgere “askere” (II.3.19), esgi “eski” (II.1.221), isgen “iskan” (II.9.80), keşge “keşke” (II.1.46).

- k ->- g -

Balıkesir ağızlarından sadece Çepni ağızında görülen bir tonlulaşma şeklidir. bulgur (II.4.95), oħġaniñ (II.3.45)

Bu sesin görüldüğü bazı alıntı kelimelerdeki örnekler ise **ğ > g** değişmesi sonucunda oluşmuştur. *aygaz* (II.2.20), *aga* (II.4.24)

- f - > - v -

Kelime içerisinde iki ünlü arasında ve iç seste hece sonlarında görülür. *asvalt* “asfalt” (II.4.126), *çivT* “çift” (II.3.3), *evsâne* “efsane” (II.1.248), *misdava* “Mustafa” (II.4.1), *muTvaK* “mutfak” (II.4.94), *müsâvir* “misafir” (II.12.9), *nives* “nefes” (II.3.94)

- t - > - d -

Çepni ağzındaki bu örnekler çoğunlukla alıntı kelimelerde görülür: *āsdos* “ağustos” (II.5.93), *fisdan* “fistan” (II.1.18), *meKdiP* “mektup” (II.3.143), *misdava* “Mustafa” (II.4.1), *toKdur* “doktor” (II.3.98).

1.4.2.2. Tonsuzlaşma

1.4.2.2.1. Ön Seste Tonsuzlaşma

ğ - > k - , ķ -

Çoğunlukla alıntı kelimelerde görülür.

ķastede “gazetede” (II.4.146), *ķiyaben* “gıyaben” (II.9.129)

d - > t -

Alıntı kelimelerde tespit edilmiştir.

tokdur “doktor” (II.4.72), *tomatizini* “domatesini” (II.5.6), *türüs* “dürüst” (II.9.292)

b - > p -

Alıntı ve Türkçe kelimelerde tespit edilmiştir.

pisiKlet “bisiklet” (II.9.268), *püsKüt* “bisküvi” (II.5.14)

z - > s -

Alıntı kelimelerde görülmektedir.

satan “zaten” (II.4.157), *seytin* “zeytin” (II.4.163)

1.4.2.2.2. İç Seste Tonsuzlaşma

- g - > - k -

Seyrek olarak görülür.

hañki “hangi” (II.4.114)

- z - > - s -

İç sesteki en yaygın tonsuzlaşma şeklidir. Çoğunlukla ünsüz benzeşmesi yolu ile oluşmuştur. arāssi “arazisi” (II.8.46), öşkan “özkan” (II.10.50), sakısını “sakızını” (II.9.246), tinasnan “tinazla” (II.5.28)

- v - > - f -

Alıntı kelimeler ile Türkçe “ovala-” fiilinde görülür. İç seslerde hece başındaki v seslerinin değişmesiyle ortaya çıkmaktadır.

gayfe “kahve” (II.3.90), öfeleriK “ovalarız” (II.5.15),

1.4.2.3. Süreklileşme

Genellikle kök ünlüstünden sonra görülür.

b > m

gimi “gibi” (II.6.28), kimi “gibi” (IV.3.108)

ç > ş

Çepni ağızlarındaki en yaygın süreklileşmelerdir. Genellikle ekleşme sırasında görülmektedir.

aşlık “açlık” (II.12.15), biğadişde “Bigadiç’te” (II.2.31), bilinşli “bilinçli” (II.9.86), gaşdı “kaçıtı” (II.6.140), geşdi “geçti” (II.1.36), genşeri “gençleri” (II.1.15), güşlü “güçlü” (II.9.19), ılaşladım “ilaçladım” (II.9.283), işdim “içtim” (II.1.247).

k > h

Çepni ağızlarında karakteristik bir süreklileşme şeklidir. ahılli “akıllı” (II.1.168), ahıyı “akıyor” (II.4.67), ahrabası “akrabası” (II.4.28), alayħanıñ “Alayaka’nın” (II.4.67), arħadaşına “arkadaşına” (II.3.9), bahüm “bakım” (II.6.14), cħardı “çıkardı” (II.4.105)

1.4.2.4. Ünsüz Türemesi

1.4.2.4.1. Ön Seste Ünsüz Türemesi

Ön seste h ve y ünsüzlerinin türediği görülür.

h türemesi

hindî (II.4.149), hurasında (II.9.281), hurduracāñ “vurduracaksın” (II.11.44)

y türemesi

yesir “esir” (II.5.171)

1.4.2.4.2. İç Seste Ünsüz Türemesi

h türemesi

İçerisinde ayın sesi bulunan tekörnekte rastlanmıştır.

zırahat “ziraat” (II9.158)

n türemesi

pıransa “pirasa” (IV.3.31)

y türemesi

Alıntı ve içerisinde ayın veya hemze bulunan kelimelerde görülür. İkiz ünlünün telaffuzundaki zorluk y ünsüzünün türetmiştir.

āyilem “ailem” (II.1.8), teysirinden “tesirinden” (II.9.265)

1.4.2.4.3. Son Seste Ünsüz Türemesi

k, K / ķ, Қ türemesi

Tamamı zaman zarfi veya zarf-fil sonlarında görülen bu örnekler, Eski Türkçe dönemindeki ok / ök kuvvetlendirme edatının kalıntısı olmalıdır.⁹ gelinciK “gelince” (II.5.115), şindiK “şimdi” (II.3.59)

m türemesi

haľbuksam “hâlbuki ” (II.1.158)

n türemesi

Bazı zarf ve edat sonları ile ek-fiilin görülen geçmiş zaman 3. teklik kişi çekiminde görülür. ağlardın (II.3.88), boludun (II.4.187), dillerdin “derlerdi” (II.4.194), gelirdin (II.12.3), içebilirdin (II.4.149), isdelleridin (II.9.43), oturudun (II.4.148)

bilene “bile” (II.2.2) örneğindeki türeme ise “bile” edatı sonunda görülen bir hece türeesidir. Yayıgın değildir.

s, z türemeleri

Bu türeme şekli, genellikle zarf-fil ekleri sonunda görülmektedir. ölüncüs (II.9.69), verincis (II.9.201), yerleşincis (II.9.123)

y türemesi

Türkmen ve Çepni ağızlarında “ne” soru zamiri sonunda görülür. ney “ne” (II.1.6)

---

⁹ Yıldırım, 2006:152.

1.4.2.5. İkizleşme

ç > cc / çç : güccü “küçüğü” (II.3.66), küçüm
“küçüğüm” (II.1.172)

ı > ll : çillesi “çilesi” (II.4.99), hilleye “hileye”
(II.6.97)

t > tt : itteliyveriz “iteleyiveririz”(II.7.16), zatti
“zaten” (II.8.80)

y > yy : deyyiñ “diyorsun” (II.4.7)

z > ss, zz : yüssük “yüzük” (II.12.183), bilazziK
“bilezik” (II.7.53)

1.4.2.6. Yer Değiştirme

-br - > - rb - : górbeynen “gübreyle” (II.9.257)

-kş - > - şg - : eşgiTmeyis “ekşitmeyiz” (II.7.4)

-lv - > - vl - : havla “helva” (II.12.208)

-ml - > - lm - : melmekete “memlekete” (II.9.46)

-mr -> - rm - : yurmuKlar “yumruklar” (I.5.54)

-pl - > - lb - : cılbaK “çıplak” (I.3.327)

-pr - > - lp - : yalpaK “yaprak” (II.5.159)

-pr - > - rp - : torpāmızı “toprağımızı” (II.3.95)

- rh - > - hr - : tahraniyi “tarhanayı” (II.7.3)

- rv - > - vr - : kevrancılarıñ “kervancıların” (II.9.18)

- ry - > - yr - : ceyran “cereyan” (II.6.2)

- sk - > - ks - : eksiski “eskisi” (II.5.152)

1.4.2.7. Ünsüz Kaybolmaları

1.4.2.7.1. Erime

- f - erimesi : çiTliK “çiftlik” (II.9.141), sūra “sofra”
(II.6.81)

- g - erimesi : ārılmış “ağrılmış” (II.4.172), bālamış
(II.3.5), bālarını (II.1.55), dālarda (II.2.14), sādan (II.4.96)

- h- erimesi : bāça “bahçe” (II.11.33), kāvaltı “kahvaltı”
(II.9.262), kāyayı “kahyayı” (II.6.77)

- k - erimesi : itisaTcıdır “iktisatçıdır” (II.1.154)

- l - erimesi : ğaçanı “kalkanı” (II.3.96), māzemesini “malzemesini” (II.8.61), beki “belki” (II.12.8)

- m - erimesi : bizikilē “bizimkiler” (II.6.100)

- n - erimesi : ğarafıl “karanfil” (II.5.155), geşlerimiz “gençlerimiz” (II.7.97), işāT “inşaat” (II.7.153)

- r - erimesi : bayramlādan (II.1.214), orlādanımış “oralardanmış” (II.4.49), girisiñ “girersin” (II.4.155), ġabarıldı “kabarırdı” (II.4.161), savırıldıK “savururduk” (II.3.11)

- v - erimesi : yümiye “yevmiye” (II.12.104), tōbe “tövbe” (II.9.98)

- y - erimesi : sülüman “Süleyman” (II.1.74), böle “böyle” (II.1.184)

1.4.2.7.2. Büzülme

g, ġ, ġ Büzülmeleri : bōn “bugün” (II.1.246), ābeyim “ağabeyim” (II.3.23), annatacām “anlatacağım”, çırmaK “çığırmak” (II.3.69)

h Büzülmesi : mällede “mahallede” (II.6.22), rātimiza (II.1.120), bās “bahis” (II.1.215), ibirām (II.8.26), müsēb “müsahip” (II.9.187)

m Büzülmesi : zān “zaman” (II.3.130)

r Büzülmesi : çocuklāñ “çocukların” (II.1.136)

v Büzülmesi : ġām “kavim” (II.9.181)

y Büzülmesi : darācāñ “tarayacaksın” (II.11.44), olmācaķ “olmayacak” (II.3.23), şıkātçı “şikayetçi” (II.3.44), bilmēnner “bilmeyenler” (II.3.59), kesmēne “kesmeyene” (II.5.144)

1.4.2.8. Diğer Ünsüz Değişmeleri: Çepni ağızlarında tespit edilen diğer ünsüz değişmeleri olarak bazı damak ünsüzleri arasındaki değişimler tespit edilmiştir.

g > ġ değişimi

Daha önce ön damakta boğumlanan g ünsüzünün arka damağa geçerek ġ ünsüzüne dönüşmesidir. İnce sıradan kalın sıraya doğru görülen bu değişme, ünsüzle birlikte hece oluşturan ince ünlüleri de kalınlaştırmaktadır.

góce “góce” (II.12.72), góç (II.10.19), góğcesuda “Gökçesu’da” (II.6.114), góğkóy “Gökköy” (II.9.111), gómlē “gömlegi” (II.9.266), gónderillerimiş “gonderirlermiş” (II.9.38),

góñlúmden “gönlümden” (II.3.139), góر “gör” (II.3.92), bugún (II.10.108), góbre “gübre” (II.4.140), gúdemem “gudemem”(II.3.137)

k > ƙ değişimi

Daha önce ön damakta boğumlanan k ünsüzünün arka damağa geçerek ƙ ünsüzüne dönüşmesidir.

kókeninde “kökeninde” (II.4.30), kópē (II.4.73), kótü “kötü” (II.10.97), kóy “köy” (II.8.1), kúçcüçük “küçük” (II.2.19), kúF “küf” (II.4.85), kúpe “küpe” (II.5.35), kúrek “kürek” (II.4.127), ökúzünen “öküzle” (II.4.105), sürgú “sürgü” (II.4.89), türkúyü “TÜRKÜYÜ” (II.4.40).

1.4.2.9. Ünsüz Benzeşmeleri

k - r > k - g : teKger “tekrar” (II.5.35)

l - y > l - I : balle “balya” (II.4.120), fasilla “fasulye” (II.3.112), millon (II.4.94), sandelle “sandalye” (II.12.12)

r - n > r - r : dirraƙ “tırnak” (II.12.130),

n - b > m - b : ǵamber “kanber” (II.1.129), gelimbi “gelinbi” (II.4.5), ombaşı (II.6.11), ombir “onbir” (II.1.105)

r - I > I - I : tekellekli “tekerlekli” (II.6.43)

t - c > ç - c : çencereniŋ “tencerenin” (II.7.27)

n - l > n - n: bulunannar (II.1.273), bunnar (II.1.36), fisdannar (II.1.18), günner (II.1.47), içindekinner (II.3.65), annamadım (II.12.3), nişannandı (II.12.40), deliganni (II.6.86), osmanni (II.9.183), ünnü (II.1.74),

I - s > s - s : dēsse “degilse” (II.9.230), dikessiň “dikelsin” (II.9.270), ǵassiň “kalsın” (II.6.105), gesse “gelse” (II.1.3), ossuň “olsun” (II.1.15), össem “ölsem” (II.3.163), yossuň “yolsun” (II.7.47)

r - I > I - I : Çepni ağzında karakteristik olarak görülen benzeşme türüdür. bullardan “buralardan” (II.1.285), dādillar “dağıtlar” (II.3.40), dellerdi “derlerdi” (II.3.61), diller “derler” (II.1.21), getirilleridin “getirirlerdi” (II.5.134), gideller “giderler” (II.12.10), isdelleridin “isterlerdi” (II.9.146), keseller “keserler” (II.3.47)

1.4.2.9. Tarihî Şekillerin Korunduğu Örnekler

b'li şekiller

barmağ “parmak” (II.6.88), (TS “barmah, barmak” I.402)

k'li şekiller

keri “geri, arka, sonra” (II.5.4), (ETG “kirü” s.281 / DLT “kirü” III.65-2, 245-16, 246-1);

kimi “gibi” (II.3.108), kibi “gibi, misal” (II.5.152); (DLT “kibi” I.483-22, III.23-22, 61-20 / ETG.“kib” s.281);

kölgeye “gölgeye” (II.6.106), (DLT “kölige, kölik” I.448-11, III.174-9, I.409-2 / ETG “köligä” s.283)

ñ'li şekiller

biñ “bin” (II.1.83), (DLT “ming” I.243-12, III.14.1 / ETS “biñ, biñ, miñ” s.268 / TS “biñ kez biñ” s. 583);

gönlünden “gönlünden” (II.1.99), (DLT “köngül” I.152-22, II.238-9, III.137-21 / ETG “köñül” s. 283 / TS “göñlü” III.1760);

önlük “önlük” (II.1.11), (DLT “önğ” I.40-24 / ETG “öñ” s.290 / TS “öñ” V.3087);

soñra “sonra” (II.1.74), (DLT “song” III.357-23 / ETG “soñ ‘sonra, son’ ”s. 294 / TS “soñca” V.3507);

yalñız “yalnız” (II.2.7), (DLT “yalnñuz” I.333-23 / ETG “yalañuz” s.308 / TS “yaluñuz, yalañuz” VI.4230

IV. Sonuç

Balıkesir ili ağızları, Türkiye Türkçesi Ana Ağız Gruplarından Batı Grubu'nun I. alt ağızlarında yer alır (Karahan, 1996:116).

Çepni ağızı, I. alt ağız grubu yanında III., IV., VI. ve VIII. alt gruplarıyla da benzerlikler gösterir. Bunlardan bazıları;

e > ä değişmesinin I. alt ağız grubunun özelliklerinden olup (Karahan, 1996:118) Çepni ağızında da görülmESİ,

Arka damak ünsüzlerinin sebep olduğu ö > ó ve ü > ú değişimlerinin III., IV., VI., VIII. alt ağız gruplarının özellikleri (Karahan, 1996:118) olması yanında Çepni ağızında da bulunması,

Yine Arka damak ğ ünsüzünün boğumlanma noktasının dip damaga doğru kayması IV., VI., VII., IX. alt ağız gruplarının özelliklerinden olup(Karahan, 1996:127) Çepni'de de karakteristik olarak görülmesi ve son olarak,

Arka damak k ünsüzünün süreklileşmesi Batı grubunun IV., VI., VII., IX. alt ağızları yanısıra (Karahan, 1996:128) Çepni ağızında da görülmeli gibi özellikler, Çepni ağızının komşu ağızlarından daha fazla İç Anadolu ve Çukurova ağızlarıyla yakınlığını göstermektedir.

KISALTMALAR

DLT	: Divanü Lûgat-it-Türk
ETG	: Eski Türkçenin Grameri
MK	: Mahmut Kaşgari
TS	: Tarama Sözlüğü
Türkm.	: Türkmençe

KAYNAKÇA

- ATALAY, Besim, **Divanü Lûgat-it-Türk Dizini “Endeks”**, 4. Baskı, TDK Yay., Ankara 1999.
- AYHAN, Aydin, **Balıkesir ve Çevresinde Yörükler, Çepniler ve Muhacırular**, Zağnos Vakfı Yay. Balıkesir 1999.
- BANGUOĞLU, Tahsin, **Türkçenin Grameri**, TDK Yay., Ankara 2004.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican, **Kars İli Ağızları (Ses Bilgisi)**, Gazi Üniversitesi Yay., Ankara 1983.
- GABAİN, A. Von, **Eski Türkçenin Grameri**, Çev. Mehmet Akalın”, TDK Yay., Ankara 1995.
- GÜLENSOY, Tuncer, **Kütahya ve Yöresi Ağızları**, TDK Yay., Ankara 1988.

-
- KADIOĞLU, İsmail Hakkı, **Çepniler Balıkesir'de**, Vilayet Matbaası, Halkevi Neşriyatından:4, Balıkesir 1935.
- KARAHAN, Leyla, **Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması**, TDK Yay., Ankara 1996.
- KORKMAZ, Zeynep, *Batı Anadolu Ağızlarında Aslı Vokal Uzunlukları*” **TDAY-Belleten 1953**, Ankara 1995, s. 197-203.
- KORKMAZ, Zeynep; “*Eski Anadolu Türkçesinde Aslı Ünlü (Vokal Uzunlukları”*, **Türk Dili Üzerine Araştırmalar**, C.1, Ankara 1995, s. 443-458.
- KORKMAZ, Zeynep, **Gramer Terimleri Sözlüğü**, TDK Yay., Ankara 2003.
- KORKMAZ, Zeynep, **Güney-Batı Anadolu Ağızları Ses Bilgisi (Fonetik)**, TDK Yay., Ankara 1994.
- LİGETİ, Lajos, “*Türkçe’de Uzun Vokaller, Türkiyat Mecmuası*, C. VII-VIII, İstanbul 1942, s. 82-84.
- SÜMER, Faruk, **Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay., İstanbul 1992.
- Tarama Sözlüğü**, TDK Yay., Ankara 1996.
- TEKİN, Talat, **Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler**, Simurg Kitapçılık ve Yayıncılık, Ankara 1995.
- YILDIRIM, Faruk, **Adana ve Osmaniye İlleri Ağızları I (Giriş-Inceleme)**, TDK Yay., Ankara 2006.